

DAVID SZALAY

AZ ÁRTATLANSÁG

Fordította:
Sári Júlia

megjegyzés

A SZOVJETUNIÓ TÖBB KÖZTÁRSASÁGBól állt (például Oroszország, Ukrajna, Grúzia, Kazahsztán), amelyeket további régiókra osztottak fel. Ezeket a régiókat oroszul *oblasztyok*nak, járásoknak nevezték. Ahogy az egész Szovjetunióban, úgy valamennyi járásban is az állami és pártszervezetek gyakorolták a hatalmat – a legmagasabb hatalom a járási pártbizottság kezében volt –, és ahogy az egész Szovjetunióban, úgy a járásokban is a párté volt az utolsó szó. Ahogy Stephen Kotkin történész írja: „A párt és az állam egyaránt gyakorlati funkciót töltött be, ám a funkciójuk lényegében eltért: míg az állam feladata a megfelelő technikai és gazdasági adminisztráció volt, addig a párté a megfelelő politikai és ideológiai vezetés.

Ez a kettéágazó politikai rendszer, amelyben a párt gyakorlatilag az egyház szerepét töltötte be, így egyfajta teokrácia jegyeit viselte magán.”¹ Ennek megfelelően, miközben a mindennapi adminisztrációs feladatokat az állami intézmények látták el, a járási bizottság első titkárának a kezében volt a legnagyobb helyi hatalom. E hatalmat túlnyomórészt a nómenklatúrán keresztül gyakorolta, vagyis a vezető pozíciók során keresztül – az élet valamennyi területére, köztük a járási bizottságra is kiterjedően –, amelyeket természetesen csak a bizottság jelöltjei tölthettek be.

Az állami rendőrség, amely technikailag az állami bürokráciához tartozott, nagyjából független volt, egy különálló, párhuzamos struktúra része, élén az Állambiztonsági Minisztériummal Moszkvában. 1917-ben alapították, és úgy hívták, hogy Összoroszági Különleges Bizottság az Ellenforradalom és a Szabotázs Elleni Harcra, rövidítve az eredetiből: Cseka. Az egész szovjet korszak során az állambiztonsági tiszteket ezért csekistának nevezték. Az intézmény neve azonban az idők során többször is változott. Dióhéjban: a Csekát 1922-ben GPU-nak nevezték el (Állami Politikai Igazgatóság), 1923-ban OGPU-nak (Egyesült Állami Politikai Igazgatóság), 1934-ben NKVD-nek (Belügyi Népbiztonság), 1946-ban MGB-nek (Állambiztonsági Minisztérium) és végül 1954-ben KGB-nek (Állambiztonsági Bizottság).

[1] Stephen Kotkin, *Magnetic Mountain: Stalinism as a Civilisation* (University of California Press, 1995)

Szó, szó, szó.
A többi, néma csend.
Hamlet

1.

AMIKOR FELÉBRED, MÁR BESÖTÉTET-
dett. Elalváskor a cseresznyefa
lombja közt csicsergő madarakat
hallgatta, míg a hangjukon kívül
már semmi másra nem figyelt.
Miután már róluk sem vett tu-
domást, a Metyeljev Loggal ál-
modott. Hogy pontosan mit, arra
nem emlékszik, de ébredés után
néhány percig még élénken él
benne az érzés, amelyet az a hely
hagyott benne.

Még mindig a díványon fekszik
a sötétben, amikor rájön, hogy ezt
az érzést nem is annyira a hely,
hanem inkább az az ember kel-
tette benne, aki ő volt ott és akkor,
1948-ban. Ennek persze a hely is
a része – olyannyira, hogy úgy érzi,
ha valamilyen módon lehetséges
lenne kikérdeznie, tudna mit me-
séli akkori önmagáról.

Lassan felkel, felkapcsolja a vil-
lanyt, majd a lemezjátszót – zöl-
des gombjai halk kattanással életre
kelnek –, és felteszi Richter Bach-
lemezét, rajta a *Wohltemperiertes
Klavier* néhány prelűdjével és

fugájával. A zene olyan erősen felidézi benne a Metyeljev Logot, hogy most még jobban erőre kap benne az az érzés, amelyet az álom hagyott maga után, és amely már éppen kezdett volna szertefoszlni a meleg, kora esti levegőben, 1972-ben. A szinte hallucinációval fel-érő emlékidézés néhány perce után hirtelen szomorúság vesz rajta erőt. Miközben a zene szinte visszarepíti őt arra a helyre és abba az időbe – a kettő egybeolvad az emlékeiben –, egyszerre érezteti is vele, mekkora távolság választja el a múlttól, így aztán a nosztalgikus merengés komor felismeréshez vezet. Az eszébe jutnak azok az emberek. Mihail Naumovics Lozovszkij, akit 1948-ban tartóztattak le.

És a felesége, Nagyezsda.

AZ 1930-AS ÉVEK A LÁZAS CSELEKVÉS IDŐSZAKA volt, és rövid idő alatt roppant nagy fejlődés ment végbe az országban. Egyszerre mintha ezer és ezer fontos célért dolgoztak volna. Az évtized kezdetén az Állami Politikai Igazgatóság Feliksz Dzserzsinszkij Gimnáziumának diákja voltam Moszkvában. Mérhetetlen izgalmak korszakát éltem át. Úgy éreztük magunkat, mint az apostolok, akik alig várják, hogy mindent feláldozzanak abban a hatalmas küzdelemben, amelyet vívnak. A kommunizmus megteremtése szent küldetés volt számunkra. Gyanítom, hogy a kereszténység a tudomány előtti korszak zavaros válasza volt ugyanazokra a kérdésekre, amelyekre a marxizmus felel a tudomány korában: arra a kényszerre, hogy értelemmel töltsük meg létünket, és a remény utáni vágyra. Így aztán természetesnek tűnik, hogy ugyanazt a nyelvet használom. A hit nyelvét. Egy új mennyország és egy új világ nyelvét. Mert hittük, hogy ezen dolgozunk: egy új menny-

ország és egy új világ megteremtésén. Ahogy Blok mondta: „Mindent meg kellett újítanunk, hogy a hamis, piszkos, megunt életünket igaz, tiszta és boldog életté tudjuk formálni.” Számunkra ez jelentette az 1930-as évek szellemét. A negyvenes évek már sötétebben teltek. Ott volt a háború. A háború után pedig az elcsigázott békeidő, amelyet sokkal nehezebb volt elviselni, mint abban a hitben élni, hogy egy új mennyország és egy új világ megteremtésén dolgozunk. Azt hiszem, a negyvenes évek végén mindnyájan átértük a kétségek pillanatait.

AZT A HELYET MINDENKI CSAK ÚGY ISMERTE, a Metyeljev Log. Nem falu volt, vagy valamilyen település, csak egy régi nyári villa az isten háta mögött, amelyet kórházzá alakítottak. Nem volt messze Szverdlovszktól, mégis több órába telt eljutni oda. A vonat felpöfögött, ahogy nekivágott a hegyoldalnak az erdőn át. A névtelen kis állomások ingtag, rönkökből épült peronjaikkal teljesen kihaltak voltak. Esett az eső. Emlékszem, arra gondoltam: micsoda búvóhely ez idefenn, a néma erdő mélyén, távol mindentől. Azért mentem oda, hogy beszéljek a kórház egyik

betegével, Anatolij Ljovics Judinnal. Azon az estén, amikor megérkeztem, már túl késő volt, hogy találkozzak vele. Lozovszkijnál, a kórház igazgatójánál és a feleségénél szálltam meg. Lozovszkij volt - és talán még mindmáig az - az egyik legfényesebb csillag a szovjet tudomány egén. Akkor a negyvenes évei közepén járt, vöröses haja kezdett őszbe fordulni. Amikor elindultunk, figyelmeztett, hogy „falun” vagyunk.

- Ó, semmi gond - feleltem. - Szeretem a falvakat.

De a cipőm cseppet sem volt alkalmas még arra a rövid sétára sem, amely az erdő mélyén megbúvó házáig vezetett. Bár arról már a megérkezésemkor felvilágosított, hogy Judin szellemileg és fizikailag egyaránt fogyatékos, nem bocsátkozott részletekbe az állapotát illetően. Azt mondta, egyszerűbb lesz elmagyaráznia mindent, miután magam is találkoztam vele. A találkozásra másnap reggel került sor az irodájában, egy nagy, egyszerűen berendezett szobában, amelynek az ablakai egykor bizonyára a szép rendben tartott kertre néztek. A kert helyén azonban akkor már csak egy kaszáló terület el, amely egy tó partjáig húzódott. Valójában Judin teljesen hétköznapi külsejű férfi volt. Egyből felismertem a fényképekről, amelyeket korábban láttam róla, annak ellenére,

hogy amikor találkoztunk, le volt borotválva a feje, akár egy rabnak. Az egyetlen arra utaló jel, hogy valami nincs rendben vele, az volt, hogy egy csinos, sötét hajú fiatal nő vezette be a szobába a könyökénél fogva. Talán vak volt? Nem. Amikor meglátott, elmosolyodott. Lozovszkij becsukta mögötte az ajtót.

- Ő Anicskova doktornő - szólt, bemutatva a fiatal nőt. - Ő pedig...

Bár még mindig mosolygott, Judin nyilvánvalóan meg volt rémülve.

- Üdvözlöm - szóltam, és a kezemet nyújtottam felé. - Anatolij Judin?

És akkor megtörtént az első furcsaság. Egy pillanatig habozott, majd megpróbálta megfogni a kezemet - de elvétette. Az, hogy látta, nyilvánvaló volt. A szemét céltudatosan rajta tartotta. A keze mégis többször az üres levegőt próbálta megragadni. Néhány próbálkozása után zavartan megfogtam a kezét, és megráztam.

- Maga Anatolij Judin? - kérdeztem. Amikor nem válaszolt, csak mosolygott tovább azzal az ijedt, zavaros ábrázattal, Lozovszkijra néztem, de ő ugyancsak néma maradt.

- Meg tudná mondani a nevét? - kérdeztem ismét Judintól.

Először mintha nem értette volna, amit mondom. De amikor másodszor tettem fel a kérdést,